

CSEPELI GYÖRGY

A TRANZHUMÁN MŰVÉSZET TRAGÉDIÁJA

A transzhumanizmus az emberi lét természeti és társadalmi határainak ember által alkotott technológia segítségével történő kiterjesztése a térben és az időben, ahonnan már nincs visszatérés. A transzhumanizmus tükrében a múlt csak az evolúció előtörténete, amit egy következő, új korszak követ. A Földön létezőket összekapcsoló elektronikus hálózat jóvoltából folyamatosan és megállíthatatlanul növekvő, senkit és semmit észrevétlen nem hagyó információs tömeghez való hozzáférés radikálisan megváltoztatja az emberi élet korábban megváltoztathatatlanak hitt, egyetlen fix pontját, a testet, kiléptetve azt fizikai teréből. A test a társas-társadalmi jelenlétben nyeri el jelentését, melyet a nyelv egyes szám első személyre utaló igehasználata fejez ki. A test által biztosított bizonyosságának elvesztése nyomán az én a „vagyok, aki vagyok” isteni terébe lép.

A technológia által biztosította lehetőségek a test társas-társadalmi terét kinyitva aktualizálják az emberi agy eleve adott fogékonyságát a végtelenre, megteremtve a transzhumán gyakorlat tereit, ahol a nanotechnológia, a genetika és a robotika egymásra találása révén átszabható test otthon érzi magát (Kurzweil 2014). A régi-új test társas történései már az egyetemesen behálózott transzhumán szférában zajlanak, melyben a betörő virtualitás megszünteti a fizikai és pszichológiai valóságokat korábban mereven elválasztó határokat (Ropolyi 2004).

**A 21. században
Isten halott maradt, de
feltámadt az ördög...**

JK
2025/7

Az én színterei ugyan változnak, de megmarad számára önazonosságának támasza, a hit. A kíváncsi én a humán ész által létrehozott transzhumán megismerési lehetőségek felhasználójaként lép párbeszédbe a léttel, melyet kérdezve már nem lesz képes eldönteni, hogy a választ ember vagy gép adja. De maga a kérdező sem egészen ember már, testét, mint említettük, átszabták, hálózatosodott értelme kiszerveződött, mindössze a görcsös vágy maradt meg benne, hogy ne veszítse el önmagát.

A transzhumán térbe kényszerített agy működése elválík a testet izgató, motiváló erőktől, melyek nélkül az emberi színjáték örökké visszatérő történései pillanatnyi pantomimjelenetekké satnyulnak, melyek csak addig okoznak örömet vagy szenvedést, amíg tartanak. A transzhumán térben nincsenek testnedvek, nem folyik vér, könny és ondó.

A transzhumán szféra betörése az emberi társadalomba a megfigyeltség, az egyenlőtlenségek kiéleződése és mindezek betetőződéséeként a létfelajás kihívásait rejti magában, melyekre ha nem készülünk fel, örvényként elnyeli értékeinket, melyek nélkül az ember vak és süket úrbe kerül.

A transzhumanizmus a kezdet helyett az emberi történetet a vége felől közelíti, ami az embert a maga befejezetlenségével, tökéletlenségével szembesíti. A transzhumanizmus felől nézve a humanizmus üres szó, öncsalás, legjobb esetben remény, mely erejét a soha be nem teljesülésből nyeri. Az ember halálra és szenvedésre ítélt lény, aki készséggel okoz szenvedést másoknak, és öli meg őket, attól való félelmében, hogyha ő nem teszi meg, akkor megteszik azt mások vele.

A humanizmus hitvallása a zsidók istene által küldött két kőtáblára vésett tíz alapvető tilalom, melyek között nincs egy sem, aminek megszegésétől bármikor, bárki megrettenhetett volna. Az egyéni és kollektív önzés társadalmi csapdáiban vergődő ember számára a felebaráti szeretet krisztusi kívánalma csak óhaj maradt, melynek látszata nem feledtetheti a Krisztus utáni évszázadok során át történt égbekiáltó emberellenes cselekedeteit, melyeket emberek követtek el emberek ellen, sokszor perverz módon a szeretet nevében. A sok kínálkozó példa közül cinizmusában verhetetlen Szász Lajos, a Magyarországon 1944. március 14. és augusztus 29. között regnáló Sztójay-kormány minisztere 1944. május 23-án Nyíregyházán elmondott beszéde, melyben kijelenti, hogy „a zsidókérdés megoldásánál nem lehet irányadó gyűlölettől fűtött antiszemitizmus, hanem egyedül és kizárólag a szeretettől áthatott fajvédelem”. Mondta ezt a miniszter akkor, amikor a beszéd elmondásának színhelyén, Nyíregyházán már a végéhez közelített a városban és környékén élő zsidók kiszállításása Auschwitzba, ahol túlnyomó többségükre a biztos halál várt. A Gulag, a kínai kulturális forradalom, a kambodzsi népirtás mind az emberiség előtt álló fényes jövővel legitimálta magát, melynek elérése érdekében meg kell ölni azokat, akik a cél elérését akadályozzák.

A modernizáció révén varázstalanodott világban magára maradt az ember, ahol az emberekre az emberek jelentik a legnagyobb veszedelmet, amit napjaink botrányai és a katasztrófái pontosan mutatnak. Nietzsche a 19. század végén Isten haláláról beszélt, akinek az emberek voltak gyilkosai. Az istengyilkosság következményeként a Földre nappali sötétség borult, melyben az emberre rátört a Semmi rettenete. A 21. században Isten halott maradt, de feltámadt az ördög, magával hozva az emberek lakta Föld lakhatóságát fenyegető veszedelmeket.

A modernitás fétiseként imádott „fejlődés”-ről kiderült, hogy fenntarthatatlan, a Föld légkörének felmelegedése letagadhatatlan, a tengervíz szintjének megemelkedése a tengerparti megalopoliszokat pusztulással fenyegeti, emberek és kórokozók hatalmas tömegben áradnak számukra kedvezőbb feltételeket ígérő tájakra, tönkretéve az ott élők életét, fellángol a Föld neuralgikus pontjain az állami és vallási terrorizmus. A társadalmi média platformjain zajlik a kommunikáció ellenforradalma, mely a tömegek lázadása a gőgös kulturális és politikai elitek ellen. Eltűnik az igazság. Mindenki a maga igazságát vallja. A javak eloszlásának igazságtalansága mind globálisan, mind lokálisan az elviselhetetlenségig fokozódik. Az új generációs mesterséges intelligencia egyre jobban teljesítve kiszorítja a korábban emberek által ellátott munkafeladatokból a természetes észt.

Korszakváltásnak vagyunk a tanúi: a világ minden korábbi korhoz képest változékonyabb, bizonytalanabb, bonyolultabb és kiismerhetlenebb lett. A mai hatalmasok nem tanulnak az egykori perzsa uralkodó, Belsazar példájából, aki palotájának dísztermében talpnyalói körében lakomázva nem fogta föl a terem falán megjelent írás jelentését, mely szerint eljött számára a vég, megméretett és könnyűnek találtatott. A transzhumanizmusba való átmenetre jól illik Victor Turner liminalitásfogalma, mely szerint az elmúló és az eljövendő között keletkezett idő hasadékában felbomlanak a korábban adottak, magától értetődőnek vett rend keretei, s helyükbe háborúk, válságok, konfliktusok, teremtő és romboló folyamatok lépnek. Ma még azonban nem tudhatjuk, milyen lesz az új rend.

Mióta az ember megvetette lábát a Földön, sosem csak a pusztá biológiai lét által diktált megmaradás és sokasodás parancsainak engedelmessé vált. Az evolúciós örökség kezdettől fogva kiegészítésre szorult, melynek eredményeként az ember a fizikai valóságra építve létrehozta a maga társadalmi valóságát, mely a nyelvek és a kultúrák sokféleségében annyiféle lett, ahányféleképpen szétszórtak az emberi közösségek a Földön. De minden társadalmi populációban megjelent egy anyagatlan közeg, melyben a látás, a hallás és a tapintás által a közösség tagjaihoz eljuttatott testi érzeteknek már nem volt dologi fedezete, attól elrugaszkodva az érzeteket egy anyagatlan közeg alakította.

Kezdetben a művészet és a vallás között nem volt éles határ. Az emberiség története során legkorábban keletkezett vizuális alkotások a mai Észak-Spanyolország és Franciaország területén, Altamira és Lascaux barlangjainak falára 22 000 évvel ezelőtt került, rendkívül látványos és mozgalmas festmények, melyek bölényeket, vadlovakat ábrázolnak. A festmények létokait a különböző kutatók különféleképpen magyarázzák, de abban minden szakértő egyetért, hogy a képeket alkotóik az érzékek számára létezőktől az érzékfeletti lét tartományába szánták, s a képek nézői sem érezhettek másként: a barlangokat a falaikra festett képek szentélyekké változtatták.

A művészet profanizálódása, leválása a szenttől később ment végbe, de a világi célból létrejött, anyagi valóságból vett műalkotásokat is anyagtalan, spirituális valóságuk éltette, funkciójuk a létezőknek a lét el-nem-rejtettségsébe való kiléptetése, az igazság működtetése volt. Heidegger helyesen mondja, hogy az új közegben született, a dologi valóságtól elrugaszkodott alkotások a létezőket fénylő tisztásra viszik, amely egyedül képes arra, hogy hozzáférést biztosítson a létezőkhöz, amelyek nem mi vagyunk, és azokhoz is, amik vagyunk (Heidegger 2006. 41.).

A modernizáció előrehaladtával azonban a művészet egyre távolabb került a tisztástól, melynek fényében a műalkotások egykor a létezőket a lét el-nem-rejtettségébe kiléptetve működésbe hozták az igazságot. A fogyasztói kapitalizmus nem kímélte a művészetet, arra kényszerítve, hogy a manipulatív eszközökkel fenntartott piac érzéki igényeinek megfelelően termeljen, megfedkezve az érzéseken túli valóságról.

A piacosodás megteremtette a tömegek igényeit kielégítő populáris művészetet, melyet a transzhumán szféra technológiai eszközeinek megjelenése az elsők között ütött ki az inkább iparosnak, semmint művésznek nevezhető alkotók kezéből. De nem kell sokat várni arra sem, hogy a magas művészetre is sor kerüljön, bár a spiritualitás eltűnésének folyamata a különböző művészeti ágakban különböző mértékben és ütemben megy végbe. Leginkább kiszolgáltatott a képzőművészet, melynek az újításokat szakadatlanul hajszólo termékei már elérték a határt, melyen túl már nincs semmi, amit korábban ne festettek, ne rajzoltak volna meg. A csend és a zaj menedékébe bújt zene elveszítette kapcsolatát a közönséggel. Az írók olvashatatlan szövegfolyamokba fojtják olvasóikat, a költők verseit le nem írt szavak őrzik. Az élő emberi test és a fizikai tér formálása adta lehetőségekkel gazdálkodva a film- és színházművészet, valamint az építészet viszont állja a sarat.

A művészet elvilágiasodása, kommercializálódása sajnálatos módon nem kíméli a korábban létrejött műalkotásokat sem, melyekben, Heideggerrel szólva, létrejöttük során „megtörtént az igazság”. A meglévő művek világa visszafordíthatatlanul széthullott, a múlt művészeti kincsestáraiban őrzött művek spiritualitását, mint természetangyák a fát, elpusztítják a megállíthatatlanul növekvő turistahadakat. A Sixtus-kápolna képei alsónadrágra kerülnek, Botticelli Vénusza bögreképként konyhadísz lesz, Van Gogh őrvíz színeit zárt térbe száműzött vásári látványossággént vetítik.

Az ember által létrehozott totális és globális információs technológia által deterritorizált és detemporált transzhumán szférában ellehetetlenül a Turing-teszt, elporlik az emberi és a nem emberi közötti határ, végső soron, mint Byung-Chul Han írja, megszűnik „a lét szilárdsága” (Byung-Chul 2024. 76.). A ChatGPT-t pár évvel ezelőtt kifejlesztő OpenAI 2024 végén mutatta be o3 nevű, legújabb modelljét, mely az emberi intelligenciát mérő teszten a tesztet kitöltő emberek többségéhez hasonló teljesítményt ért el. A modell fejlesztői szerint képes megtanulni bármit, amit az ember. Mint Sam Altman, az OpenAI vezérigazgatója mondta, „ezek a modellek egyre komplexebb, alapos átgondolást igénylő feladatok megoldására lesznek használhatók”. A modell képes volt arra is, hogy a világ legjobb matematikusait is megizzasztó, lehető legnehezebb matematikai tesztet is megbirkózzon. A mesterséges intelligencia transzhumán potenciájának fejlesztése kemény versenyben zajlik, ahol az OpenAI csak az egyik résztvevő (Tóth 2024).

A mesterséges intelligencia térhódítása megkíméli a test autonóm mozgását szolgáló szenzomotorikus értelem kompetenciáját az életvilágban, miközben kíméletlenül átalakítja a gazdaság, a biztonság, a politika, az oktatás, az egészségügy és a logisztika rendszereinek működését, ahol a művészetnek már nincs helye, hiszen elvész belőle a dologiság.

A dologiságát veszített transzhumán létben a művészetnek nincs honnan elrugaszkodnia, a dolgot a műalkotást létrehozó tevékenység pótolja, melynek kiinduló- és érzéköpontja egyaránt a használat. Az alkotó és a befogadó egyaránt

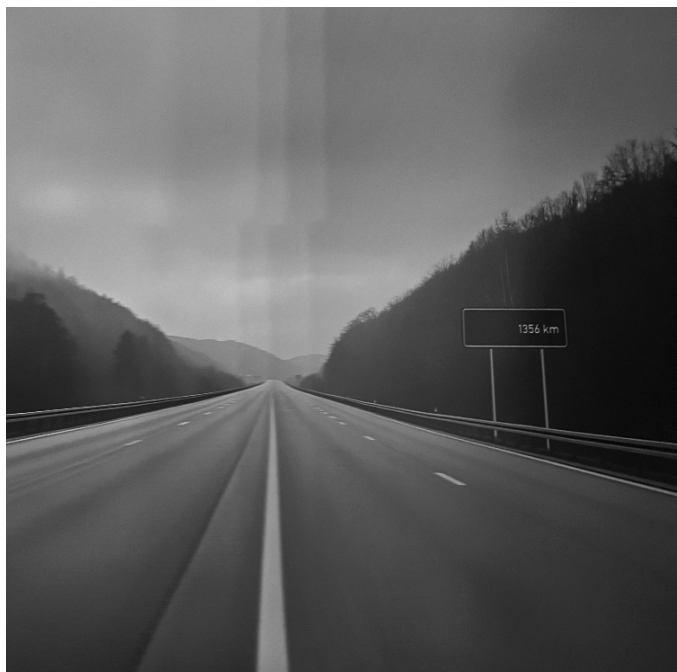
felhasználó, a műnek, legyen az álló, mozgó, hangos vagy néma kép, szöveg vagy ez mind együtt, nincs anyaga, önmagában van a világon, mindenütt és sehol.

Weiler Pétertől kaptam egy képet, melyet a mesterséges intelligencia alkotott. A kép közepén erdők övezte, messzi hegyek felé vezető, egyre keskenyedő, üres autópút látható, melyre a végtelen, szürke égbolt borul. Az út szélén egy szabványos kilométerszám-jelző tábla, mely szerint a távolság, melyet az úton haladónak meg kell tennie, 1356 kilométer. A képnek nincs címe, de ha a kép nézője magyar, kis fantáziával kiderítheti, hogy kilométertáblán látható szám a Budapest–Brüsszel-távolságot mutatja. A mesterséges intelligencia által képzett képnek nincs dologi alapja, de van jelentése, mely a transzhumán térben előállítja a felhasználók számára a világot, ami a művé válás feltétele.

A testetlen, időtlen, tértelen közeg korlátlanul felszabadítja a kreativitást, mely emberi gyökereitől elszakadva egyaránt szülhet szépséget és szörnyeteget. Mindkettő az egymással összekötött számítógépek hálózatában létezik kísértetiesen, a felhasználókhoz közeli s egyben mérhetetlenül távoli digitális galaxisban (Horváth 2018). A kreativitás azonban a gépé, nem az emberé. Az alkotó a hálózaton tárolt hatalmas mennyiségű tartalom újrakombinálását végző mesterséges intelligencia, mely nem állít fel világot, mivel nincs dolog, melynek színei, hangjai, mozgásai a műben megjelenvén visszavihetnének az érzéki valósághoz, ahonnan vétettek.

A művészet nem tűnik el a transzhumán szférában, míg lesznek felhasználók, akik promptjaikkal tartalmakat csiholnak ki a számítógépes hálózaton szakadatlanul növekvő információtömegeből, s lesznek mások, akik a tartalmakat látva, hallva értelmezik azokat. A mű ezáltal a befogadóban készül el, aki szembesülni kénytelen azzal, hogy magára maradt. Nincs többé világló tisztás, nincs remény az igazságra, nincs szépség.

A transzhumán mű a Semmivel szembesít.

■ IRODALOM

transzhumanizmus.lap.hu

Csepeli György: *Befejezetlen evolúció*. Kritika 2016. 46. sz. 18–21.

Ferrando, Francesca: *Poszthumanizmus, transzhumanizmus, antihumanizmus, metahumanizmus és az új materializmusok: különbségek és viszonylatok*. (Ford.: Lovász Ádám) Helikon 2018. 4. sz. 394–404.

Han, Byung-Chul: *Infokrácia*. (Ford.: Csordás Gábor) Typotex, Bp., 2024.

Horváth Márk: *A digitalitás paroxizmusa. Spektákulum, szimulákrum, kibernetikai állapot és a virtualitás hiperkaotikus okkulturája*. Savaria University Press, Szombathely, 2018.

Hrynkow, Christopher (szerk.) 2022. *Gondolatok a transzhumanizmusról. A mesterséges intelligencia etikája és hatásai*. (Ford. Berki Éva – Máté Katalin) Pallas Athéné, Bp., 2022.

Heidegger, Martin: *A műalkotás eredete*. (Ford.: Bacsó Béla) In: *Rejtektutak*. Osiris, Bp., 2006. 9–69.

Kurzweil, Ray: *A szingularitás küszöbén*. Ad Astra, Bp., 2014.

Ropolyi László: *A virtuális valóság természetéről*. In: Pléh Csaba – Kampis György – Csányi Vilmos (szerk.): *Az észleléstől a nyelvig*. Gondolat, Bp., 2004. 30–55.

Tóth András: *Felrobbant az internet péntek este: Sam Altmanék bemutatták a o3-at*.

<https://qubit.hu/2024/12/22/felrobbant-az-internet-pentek-este-sam-altmanek-bemutattak-az-o3-at>

Turner, Victor: *A rituális folyamata*. (Ford. Orosz István) Osiris, Bp., 2002.

